

имеющегося культурологического и языкового опыта, что ведет к отчетливому пониманию смысла и цели использования термина.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексеева, Л.М. Термин и метафора / Л.М. Алексеева. – Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 1998. – 250 с.
2. Лакофф, Дж. Метафоры, которыми мы живем: [пер. с англ.] / Дж. Лакофф, М. Джонсон; под ред. и с предисл. А.Н. Баранова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
3. Голованов, Н.А. Современный англо-русский словарь компьютерных технологий / под ред. Н.А. Голованова. – М.: Бук-пресс, 2006. – 528 с.

НАМІНАЦЫЙНЫЯ ПРАЦЭСЫ Ў ТАΠΑНІМІІ

NOMINATIVE PROCESSES IN THE TOPONYMY

А.А. Прыгодзіч

A. Pryhodzich

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Мінск, Беларусь

Belarusian State University

Minsk, Belarus

E-mail: PryhodzichAA@bsu.by

Тапанімічныя найменні, якія ўзнікаюць на розных этапах развіцця грамадства, нясуць адбітак сваёй эпохі. У аснову наймення ўваходзіць тая рэалія, якая з’яўляецца характэрнай, важнай для пэўнага часу. Адным з вынікаў іменалагічнага працэсу з’яўляецца наяўнасць вытворча-гаспадарчых назваў у тапаніміі. Вытворча-гаспадарчыя тапанімічныя найменні складаюць кампактны комплекс назваў, якія абумоўлены сацыяльнымі, палітычнымі, эканамічнымі, культурнымі фактарамі, спецыфікай грамадскага жыцця на пэўным гістарычным адрэзку часу. Сярод іх вылучаецца некалькі лексіка-семантычных груп. Разгледзім некаторыя з іх.

Напрыклад, тапонімы, суадносныя з назвамі месцаў металаапрацоўкі і назвамі асоб, якія займаліся апрацоўкай жалезнай руды (найперш балотнай). Параўн.: *Жалезнікі, Кавалі, Кузня, Кузніца, Руда, Руднікі*. Тапонімы з асновай *руд* сведчаць пра тое, што на тэрыторыі сучаснай Беларусі быў пашыраны рудны промысел, вытворчасць жалеза з балотнай руды, хімічная і механічная яе апрацоўка. Тапанімічныя назвы з вылучанай асновай сустракаюцца на ўсёй тэрыторыі Беларусі. Асабліва іх многа знаходзіцца на Палессі.

Такія шматлікія назвы паселішчаў, як *Кавалі, Кавалёўцы, Кавалевічы, Кавалічы, Кавалёнкі, Кавалішкі* зафіксавалі даўнюю назву

майстроў, якія займаліся каваннем металу. У канцы XIX – пачатку XX стст. названых тапонімаў было больш за 100 адзінак. У сярэдзіне XX ст. – каля 40 назваў [1, с. 165]. Антрапонімы ад гэтых жа назваў самыя пашыраныя ў свеце: *Каваль*, *Кавалевіч*, *Каваленя*, *Каваленка*, *Кавалёнак* – у беларусаў, *Кузнецов*, *Кузнецкий* – у рускіх, *Кавальскі*, *Коваль* – у палякаў, *Коварж*, *Кавалік* – у чэхаў, *Ковач* – у венграў, *Шміт* – у немцаў, *Сміт* – у англічан, *Фабр*, *Фаржэрон* – у французаў, *Ферэйра* – у партугальцаў, *Феррару* – у румынаў [2, с. 103].

У тых раёнах, дзе асабліва быў развіты паташны промысел, некаторыя населеныя пункты атрымалі назвы: *Паташ*, *Паташня*, *Паташня I*, *II*. У канцы XIX – пачатку XX стст. іх налічвалася каля 20 адзінак [3, 4]. Паташ (ням. *Pottasche*, ад гал. *potasch*) – рэчыва ў выглядзе белага зярністага парашку са шчолачнымі ўласцівасцямі. Паселішчы *Паташня* атрымалі сваё найменне ад апелятыва вытворчага характару *паташня* (паташнае прадпрыемства) – месца выпрацоўкі паташу – шляхам тапанімічнай метаніміі. Лічбавае абазначэнне ў тапонімах *Паташня I*, *Паташня II* выконвае дыферэнцыйную функцыю, з’яўляючыся сінонімам палярызацыйных атрыбутаў (стары – новы).

Ад апелятыва *пільчыч* ‘той, хто пілуе, распрацоўвае лес’ утварылася назва пасёлка ў сінгулятыўнай форме: *Пільчыч*. Найменнем асоб, што займаліся першаснай дрэваапрацоўкай, матываваны таксама некаторыя вытворча-гаспадарчыя тапанімічныя назвы ў плуратыўнай форме: *Пільшыцы*, *Пільнікі*, *Пілікі*, *Пільці*, *Пілікі*, *Пілавойці*, *Пільчукі*.

Аб развіцці і геаграфічным пашырэнні на Беларусі прадпрыемстваў па вырабе шкла сведчаць таксама тапанімічныя назвы: *Гута*, *Гутка*, *Гутараўшчына*, *Гуцішча*, *Гуцішча*, якія атрымалі сваё найменне ад назвы месца па вырабе шкла ці назвы школопрадпрыемства. Лексема *гута* (лац. *gutta* – кропля) запазычана з нямецкай мовы праз пасрэдніцтва польскай. *Hütte* – ‘шалаш, прытулак, металургічны завод’.

Апелятыў *цагельня* (ад ням. *Ziegel*) – цагельны завод – паслужыў асновай фарміравання тапанімічных назваў: *Цагельнае*, *Цагельня*, *Цэгла* (польск. *cegła*, ад с.-в.-ням. *ziegel*) – штучны будаўнічы матэрыял у выглядзе прававугольных брускоў з гліны і іншай мінеральнай сыравіны.

Ад апелятыва *кушнер* (ням. *Kürschner*) – рамеснік, які вырабляе шкуры на футра і шые з футра – сфарміраваліся аднайменныя тапонімы *Кушняры*. Утваральнай асновай назваў паселішчаў *Кажушкі*, *Кажуховыцы* з’яўляецца найменне спецыялістаў, якія шылі кажухі.

Ад апелятыва *млын* (мельніца) сфарміраваліся тапанімічныя назвы семантычным спосабам, г.зн. шляхам пераходу агульнага назоўніка-апелятыва ў тапонім без яго фанетычнага і граматычнага змянення: *Млын, Млыны, Млынкi, Мельніца*. Найменні на -ок: *Млынок* – тоесныя па структуры апелятыўнаму дэмінітыву (млынок). Неабходна адзначыць, што такія паселішчы, як *Млынок, Стары Млынок, Нямецкі Млынок* мелі невялікія па велічыні млыны. І сапраўды, паселішчы, назвы якіх утвораны ад апелятыва *млын*, былі размешчаны ў асноўным на берагах рэк: *х. Бліжні Млынок* > на р. Мутвіца; *х. Дальні Млынок* > на р. Мутвіца; *х. Стары Млынок* (Глушкавіцкі Млынок) > на р. Хвесья; *в. Сіманіцкі Млынок* > на р. Вілы ці Крушына — на тэрыторыі Лельчыцкага раёна [5, с. 405]. У састаўных назвах *Дальні Млынок, Бліжні (Бліжэйшы) Млынок, Ніжні Млынок, Верхні Млынок* першыя кампаненты (*дальні, бліжні (бліжэйшы), ніжні, верхні*) указваюць на месцазнаходжанне паселішча адносна нейкага дамінуючага ў ваколіцах аб'екта. Так, *х. Дальні Млынок* (вар. *Стары Млынок*) (былая Тонежская воласць) знаходзіўся за 6 км. ад с. Тонеж, *Бліжні* (вар. *Бліжэйшы*) *Млынок* — у 2 км. У аснову наймення *Дальні Млынок* (*Стары Млынок*) была пакладзена спачатку прымета аддаленасці (дальні). Але атрыбутыўны кампанент (дальні) у тапанімічнай назве (*Дальні Млынок*), утворанай па мадэлі «ад'ектыў + субстантыў», аказваўся няўстойлівым. З цягам часу адносны прыметнік, што ўказвае на месцазнаходжанне (дальні), быў выцеснены якасным прыметнікам, які сведчыць пра адносную храналогію ўзнікнення аб'екта (стары): *Стары Млынок*. Па характару размяшчэння вытворчасці да бліжэйшых паселішчаў утварыліся архаізаваныя цяпер тапонімы: *Сіманіцкі Млынок, Глушкавіцкі Млынок, Данілевіцкі Млынок* [5, с. 372].

Ад'ектыў у адзінкавай тапанімічнай назве *Нямецкі Млынок* указвае на пераважную этнічную прыналежнасць насельнікаў гэтага хутара. Пацвярджэнне гэтаму знаходзім таксама і ў гістарычнай літаратуры: *х. Нямецкі млынок* — паселішча з невялікім млынам, населенае пераважна нямецкімі каланістамі [5, с. 407].

Кожная эпоха прыносіць новыя і губляе ранейшыя назвы тапанімічных аб'ектаў. Сярод вылучаных найменняў выразна вылучаецца беларускамоўны пласт і шэраг запазычанняў. Асноўная частка вытворча-гаспадарчых тапонімаў архаізавалася. Гэта дае нам падставу сцвярджаць, што онімныя рэаліі захоўваюць найкаштоўнейшы матэрыял як для лінгвістыкі, так і для этнаграфіі, культуры, археалогіі, геалогіі, гісторыі Беларусі. Разгледжаныя онімы размешчаны на тэрыторыі Беларусі нераўнамерна. Большасць лексічных груп мае свае зоны канцэнтрацыі. Нашы назіранні сведчаць, што тэрыторыя

бытавання вытворча-гаспадарчых тапонімаў супадае ў асноўным з арэалам распаўсюджвання тых ці іншых промыслаў і рамёстваў.

Асноўная частка названых тапонімаў узнікла шляхам тапанімічнай метаніміі, калі апелятыў страціў першасную семантыку і набыў функцыю індывідуальнага знака.

ЛІТАРАТУРА

1. Жучкевич, В.А. Краткий топонимический словарь Белоруссии / В.А. Жучкевич. – Минск: БГУ, 1974. – 448 с.
2. Шур, В.В. Беларускія ўласныя імёны: Бел. антрапаніміка і тапаніміка: Дапам. для настаўнікаў / В.В. Шур. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1998. – 239 с.
3. Сапунов, А.П. Список населенных мест Витебской губернии / А.П. Сапунов. – Витебск: Изд-во Витеб. губерн. стат. ком. и губерн. тип., 1906. – 450 с.
4. Ярмолович, В.С. Список населенных мест Минской губернии / В.С. Ярмолович. – Минск: губ. тип., 1909. – 240 с.
5. Атнагулаў, А.І. Хроніка Убарцкага Палесся / А.І. Атнагулаў, В.І. Насевіч. – Мн.: Тэхналогія, 2001. – 496 с.

ПЕРСПЕКТЫЎНАСЦЬ МІЖДЫСЦЫПЛІНАРНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

THE PROSPECT OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH

В.П. Русак

W.P. Rusak

Цэнтр даследаванняў беларускай культуры мовы і
літаратуры НАН Беларусі
Мінск, Беларусь

The Center for the Belarusian Culture, Language and Literature of NASB
Minsk, Belarus

E-mail: nanb_VP_rusak@tut.by

Сучасны гістарычны перыяд развіцця нашай краіны характарызуецца значным пашырэннем міжнародных і міждзяржаўных сувязей, стварэннем глабальнай камп'ютарнай сеткі – інтэрнэту, які скарачае адлегласці, пашыраючы інфармацыйныя магчымасці зносін паміж людзьмі. Можна меркаваць, што і адасобленасць навукі засталася ў мінулым, навуковыя стасункі вучоных самых розных кірункаў і школ актыўна аб'ядноўваюць галіновыя напрацоўкі для атрымання якасна новых вынікаў.

Перакрыжаванне інтарэсаў акадэмічных вучоных філалагічнага і тэхнічнага профілю ў сферы камп'ютарнай лінгвістыкі, якое склалася паміж супрацоўнікамі аддзела сучаснай беларускай мовы Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа (ІМ) і лабараторыі распазнавання і